

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗРІЗІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Орієнтація України на вступ до СОТ, ЄС, приєднання до Болонського процесу потребує адаптації більшості сегментів життєдіяльності суспільства, в т.ч. і професійної структури зайнятості. Особливої актуальності набуває ця проблема в умовах структурної та трансформаційної реформи економіки.

Ця наукова проблема в Україні розроблена вкрай недостатньо. Здійснює співставлення професійних структур зайнятості лише Міжнародне бюро праці Міжнародної організації праці, але робить це обмежено, її аналітичні матеріали не включають комплексного, системного розгляду динаміки перерозподілу робочої сили в країнах світу в контексті соціально-економічних перетворень. Саме реалізація такого підходу обумовлює зміст проведених досліджень.

Глобалізаційні процеси у світі, інтенсивний перерозподіл фінансових та людських ресурсів, злиття компаній потребують визнання інтересів капіталу, працівників, країн та інших партнерів. Очевидним є те, що до цих "змагань" та перетворень залучаються і адекватні зміни у працевлаштуванні та професійно-класифікаційній сфері як у світі в цілому, так і в окремо взятій країні, яка не бажає залишатися осторонь цих процесів.

Підтвердженням такого висновку є аналіз динаміки питомої ваги розділів професій за Міжнародною класифікацією занять (далі – ISCO-88) в окремих країнах (табл. 1). Загальними

тенденціями для розвинених країн світу є скорочення або стабілізація частини керівників, суттєве зростання питомої ваги професіоналів та фахівців (особливо у Великій Британії, Іспанії, Швейцарії та Німеччині), незначне скорочення частини конторських (технічних) службовців (клерків), зростання питомої ваги працівників сфери обслуговування та торгівлі, суттєве скорочення частини робітничих професій (особливо в Іспанії, Бельгії, Німеччині та США).

Відповідно до глобалізаційних процесів у сфері праці Міжнародна організація праці зініціювала перегляд ISCO-88 у 2005-2007 рр. ДУ НДІ соціально-трудових відносин також залучений до цієї роботи як представник – науковий експерт урядової сторони. Серед більш як 100 питань та підходів, що піднімаються та обговорюються, визначаються декілька ключових:

перегляд вимог щодо рівня кваліфікації для окремих груп професій;
зміна назв груп професій у відповідності до змін на вітчизняних та світових ринках праці;

визначення "місця та ролі" окремих професій, таких, наприклад, як "сітловий адміністратор", "супервайзер", "менеджер", "торговці на дому та за телефоном", "оператори центрів комунікаційних повідомлень" тощо;

Таблиця 1. Зміна питомої ваги за розділами професій зайнятих деяких країн світу
(у відсотках (\pm) 2001 р. до 1995 р.)

Країна	Розділи Міжнародної класифікації занять (ISCO-88) ¹									Робітничі професії
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Австралія ¹	+1,4	+1,6	-0,4	-0,7	-0,9	-0,4	-0	,4	-0,2	-2,6 ²
Бельгія	+0,6	+1,0	+0,9	-0,5	+0,5	-0,8	-2,2	-1,3	+1,8	-2,0
Велика Британія	-2,9	+1,5	+3,6	-1,8	-2,7	-	0,8	-0,6	+3,7 ³	-0,4
Іспанія	-0,5	+1,5	+2,7	-0,5	+0,2	-2,4	+0,2	-0,9	-0,3	-3,2
Німеччина	-0,3	+1,2	+1,6	-0,5	+0,7	-0,3	-2,1	-0,6	-0,3	-2,0
Польща	-0,2	+1,5	+1,4	+0,7	+1,8	-2,9	-2,4	+0,7	-0,6	-3,4
Португалія	-2,2	+0,5	-3,3	-1,2	-0,4	+1,8	+0,5	+1,2	+3,1	+6,2
Російська Федерація ⁴	-1,9	+0,9	+1,0	+0,3	+1,9	-0,2	+1,2	-1,0	-2,2	-0,3
Румунія	-0,3	0	-1,0	0	+2,0	0	-2,1	- ⁵	+2,4	+2,3
США	+1,7 ⁶	+1,4	-1,0	-0,2	-0,2	-0,5	-	1,2 ⁷	-	-1,9
Швейцарія	+0,3	+2,8	+1,0	-2,7	+0,4	-0,1	-1,8	-0,2	+0,3	-1,4

диференціація занять управлінської сфери;

деталізація специфіки "жіночих професій", в т.ч. секретарів; професій у "неформальній економіці"; фермерів тощо; визначення "місця" працівників бюджетної сфери у державній службі;

віднесення до професійної діяльності власників (господарів), утримувачів пакетів акцій підприємств тощо;

класифікація військових професій;

"розведення" занять у багатьох сферах життєдіяльності (освіта, охорона здоров'я, різні види безпеки) за колективними (громадськими) та індивідуальними видами прикладання праці;

запровадження нових, "наднових" професій тощо.

Якщо співставляти Україну за розподілом зайнятого населення за групами професій (2001 р.) з іншими країна-

ми, то слід зразу ж зазначити наявність суттєвих розбіжностей (табл. 2), а саме:

¹ Назви розділів ISCO-88 та Державного класифікатора професій ДК 003-95:

1 - Законодавці, вищі державні службовці, керівники.

2 - Професіонали.

3 - Фахівці.

4 - Технічні службовці.

5 - Працівники сфери обслуговування та торгівлі.

6 - Кваліфіковані працівники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства.

7 - Кваліфіковані працівники з інструментом.

8 - Оператори та складальники устаткування та машин.

9 - Найпростіші професії.

¹ 2001 до 1996 р.

² Разом з технічними службовцями (клерками).

³ 6 та 9 розділи разом.

⁴ 2001 до 1997 р.

⁵ Оператори та складальники машин, "розпорашені" у 7 та 9 розділах.

⁶ До 1 розділу включені військовослужбовці.

⁷ 7, 8 та 9 розділи подані разом.

Таблиця 2. Розподіл зайнятого населення деяких країн світу за групами професій у 2001 р.

Країни, міста	Розділи Міжнародної класифікації занять (ISCO-88) ¹									Робітничі професії
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Україна	10,0	11,4	13,9	3,6	11,2	2,6	12,0	15,3	19,6	60,7
Австралія	15,7	29,2	13,3	33,9		1,8	2,8		3,3	41,8 ²
Бельгія	11,4	19,2	11,1	16,2	10,6	1,7	11,7	7,0	11,1	42,1
Велика Британія	13,4	12,0	13,1	13,4	15,2	-	12,0	8,6	12,3 ³	48,1
Іспанія	7,8	12,0	10,2	9,7	14,2	4,2	17,6	10,3	14,0	60,3
Німеччина	5,9	13,0	20,9	12,9	12,0	2,0	17,3	7,5	8,5	47,3
Польща	5,9	11,0	12,4	7,7	11,0	18,1	17,2	8,8	7,9	63,0
Португалія	6,9	7,2	7,5	9,7	13,6	11,6	21,7	8,4	13,4	68,7
Російська Федерація	4,3	16,7	15,9	3,4	12,6	2,6	18,0	13,7	2,8	59,7
Румунія	2,4	7,1	9,2	4,2	8,0	42,6	17,9	- ⁴	8,6	77,1
США	19,5 ⁵	15,2	13,7	11,9	13,4	2,4		24,1 ⁶		39,9
Швейцарія	5,6	16,5	20,5	13,8	12,9	4,5	15,3	5,0	5,9	43,6
Київ	15,4	21,8	18,5	6,0	11,3	0,2	9,6	10,3	6,4	37,8
Лондон	18,5	17,4	21,1	13,2	11,4	-	5,8	3,6	8,9	29,7
Севастополь	10,1	13,2	25,4	3,9	14,5	0,9	11,0	12,3	8,7	47,4
Ліверпуль	10,4	11,6	12,9	15,0	18,4	-	9,6	8,8	13,9	50,4
Манчестер	10,8	13,8	13,3	12,6	16,0	-	8,3	8,3	16,5	49,1

звуженість прикладання праці технічних службовців (клерків, адміністраторів, секретарів тощо), що засвідчує суттєву нерозвиненість сфери непобутових послуг (юридичні, наукові, консалтингові тощо), комунікативної та інформаційної інфраструктури. Така ситуація, з од-

ного боку, "підтримує" ціновий диктат, зловживання з боку чиновників та структур-монополістів по відношенню до сфери малого бізнесу та підприємництва, а з іншого – продукує подальшу правову необізнаність та незахищеність широких верств населення (діагр. 1).

¹ Назви розділів ISCO-88 та Державного класифікатора професій ДК 003-95:

- 1 - Законодавці, вищі державні службовці, керівники.
- 2 - Професіонали.
- 3 - Фахівці.
- 4 - Технічні службовці.
- 5 - Працівники сфери обслуговування та торгівлі.
- 6 - Кваліфіковані працівники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства.
- 7 - Кваліфіковані працівники з інструментом.
- 8 - Оператори та складальники устаткування та машин.
- 9 - Найпростіші професії.

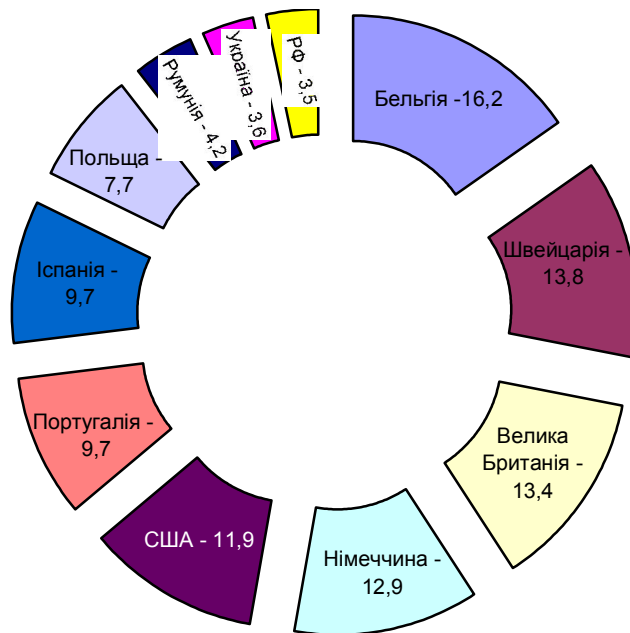
² Разом із технічними службовцями (клерками).

³ Найпростіші професії разом із кваліфікованими працівниками сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства.

⁴ Оператори та складальники устаткування та машин, "розпорашені" в 7 та 9 розділах ISCO-88.

⁵ До 1 розділу ввійшли і військовослужбовці.

⁶ 7,8 та 9 розділи подані разом.

Діаграма 1. Розподіл зайнятого населення деяких країн світу за групами професій у 2001 р. (технічні службовці), %

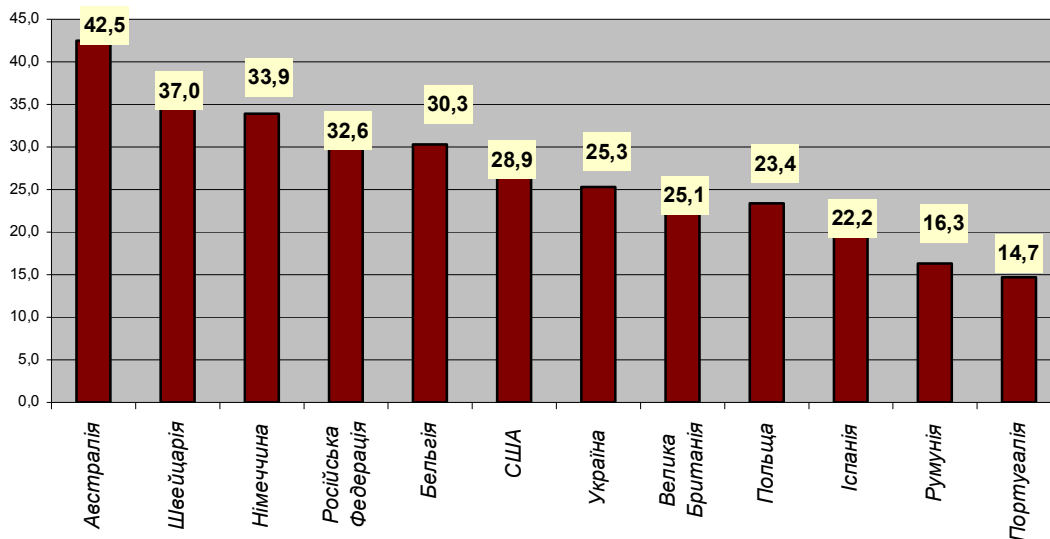
Україна значно поступається перед багатьма країнами світу і за таким показником, як питома вага у загалі зайнятих фахівців та професіоналів (фахівців "вищого гатунку") (діагр. 2). Такий стан справ віддзеркалює відносно низький рівень наявності повної вищої освіти серед зайнятого населення, суттєву (безумовно за вини ВНЗів) розбалансованість між обсягами і напрямками підготовки фахівців та реальним попитом на них, низьку якість підготовки фахівців у більшості вищих навчальних закладів тощо.

Якщо країна не зможе у стислі терміни реформувати систему освіти в цілому, та її "вищої" ланки зокрема, найбільш привабливі, перспективні та оплачувані нові робочі місця зовнішні інвестори заповнюватимуть іноземною висококваліфікованою робочою силою.

Простежується надвисока зайнятість населення України за найпростішими професіями робітників, зорієнтованими на використання ручної, низькокваліфікованої та малопродуктивної праці. Питома вага цього прошарку зайнятих у 2001 р. у країні складала 19,6%, тоді як, наприклад, в Австралії – 3,3%, Швейцарії – 5,9%, Польщі – 7,9%, Німеччині – 8,5% тощо.

За часткою керівників у загалі зайнятості Україна вийшла на середньоєвропейський рівень (10,0%). В Європі (за нашою вибіркою) у 2001 р. питома вага менеджерів усіх рівнів коливалася в межах від 5,6% у Швейцарії до 13,4% у Великій Британії. За цим напрямом країні слід стабілізувати кількісні параметри та суттєво "попрацювати" над якісними характеристиками керівників. Є вагомі наукові обґрунтування, що лише 10,0% населення має психофізіологічний нахил та здібності до управлінської діяльності.

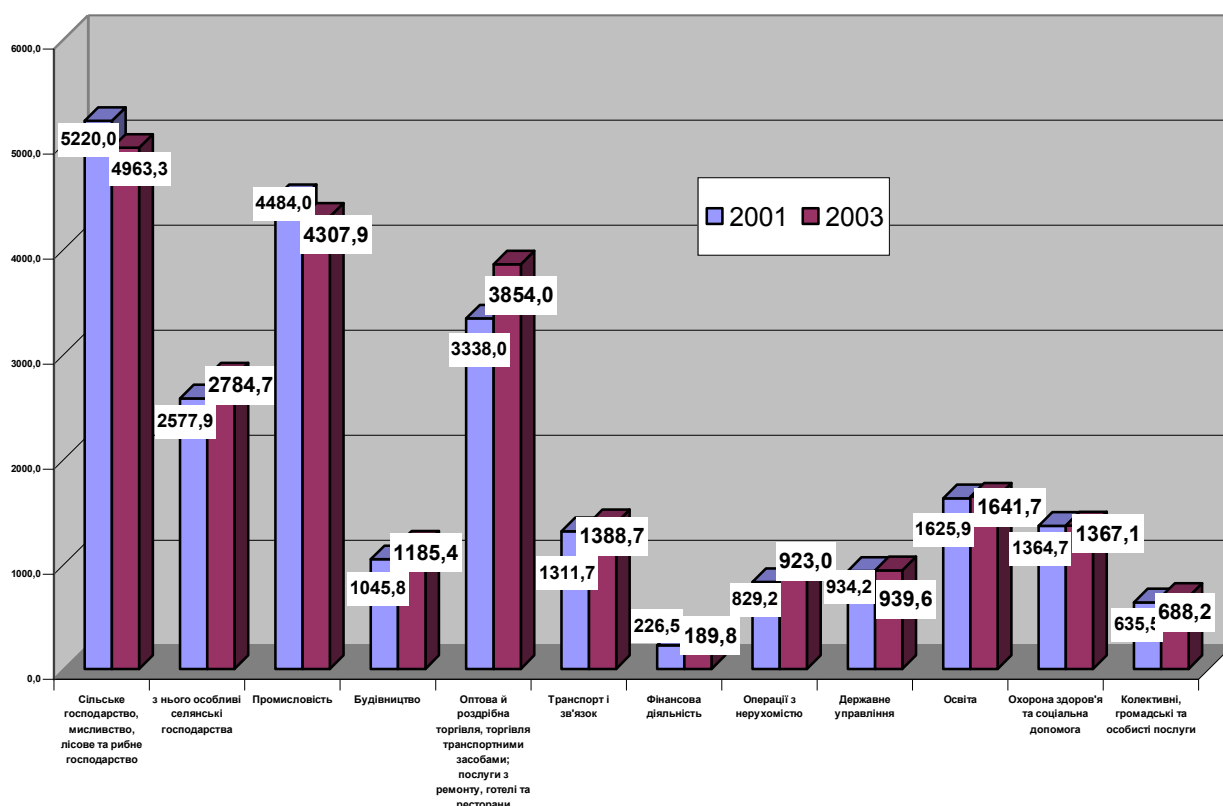
В країні досить високий рівень використання праці робітників (60,7%), що свідчить про низький рівень продуктивності праці, слабе застосування наукомістких та ресурсозберігаючих технологій, недостатній внутрішньовиробничий менеджмент та низькі якісні характеристики робочої сили. Слід звернути увагу і на таку проблему України, як наявність суттєвої диференціації зайнятих за галузевою структурою, яка дуже відрізняється від світових та європейських аналогів. Надвисока питома вага (разом у 2003 р. – 43,2%)

Діаграма 2. Розподіл зайнятого населення деяких країн світу за групами професій у 2001 р. (професіонали та фахівці), %.

та абсолютні показники зайнятих у сільському господарстві та промисловості України свідчать про її належність до країн, що розвиваються. Звертають

себе увагу й такі негативні тенденції, як зниження зайнятих у фінансовій діяльності, досить висока питома вага частки оптової й роздрібної торгівлі (діагр. 3).

Діаграма 3. Розподіл зайнятого населення України за видами економічної діяльності

Проблемною є і регіональна диференціація працівників за освітньо-віковою та професійною структурами. На

рис. 1 простежується висока питома вага "законодавців, вищих державних службовців, керівників" у м.Києві,

Севастополі, АР Крим та має межу по Дніпру в бік Лівобережної України. В той же час висока частка зайнятих за робітничими професіями притаманна Закарпатській, Чернівецькій, Вінницькій, Івано-Франківській та Херсонській областям (рис. 2). В цих регіонах та Рівненській, Київській, Чернігівській та Черкаській областях відносно висока

питома вага зайнятої молоді та осіб у найбільш працездатному (30-49 років) віці (рис. 3). Серед регіонів-лідерів за часткою зайнятого населення за рівнем вищої освіти є м.Київ, Севастополь, а також Дніпропетровська, Донецька, Запорізька і Херсонська області та АР Крим (рис. 4).

Рис. 1. Регіональна диференціація зайнятого населення за групою професій “законодавці, вищі державні службовці, керівники”

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в Україні перед партнерами у сфері працевлаштування та покращення параметрів професійної структури визначаються певні напрями роботи. Головні серед них це:

підвищення рівня підготовки кадрів навчальними закладами, перш за все шляхом закріплення фінансово-юридичної відповідальності за якість "освітнього продукту";

формування недержавних навчально-виробничих міжгалузевих центрів з аудиту якості робочої сили; розширення практики навчання та стажування працівників фірм за кордоном;

більш повна адаптація професійно-кваліфікаційної сфери до потреб користувачів та вимог вітчизняного ринку праці;

Рис. 2. Регіональна диференціація зайнятого населення за групами робітничих професій

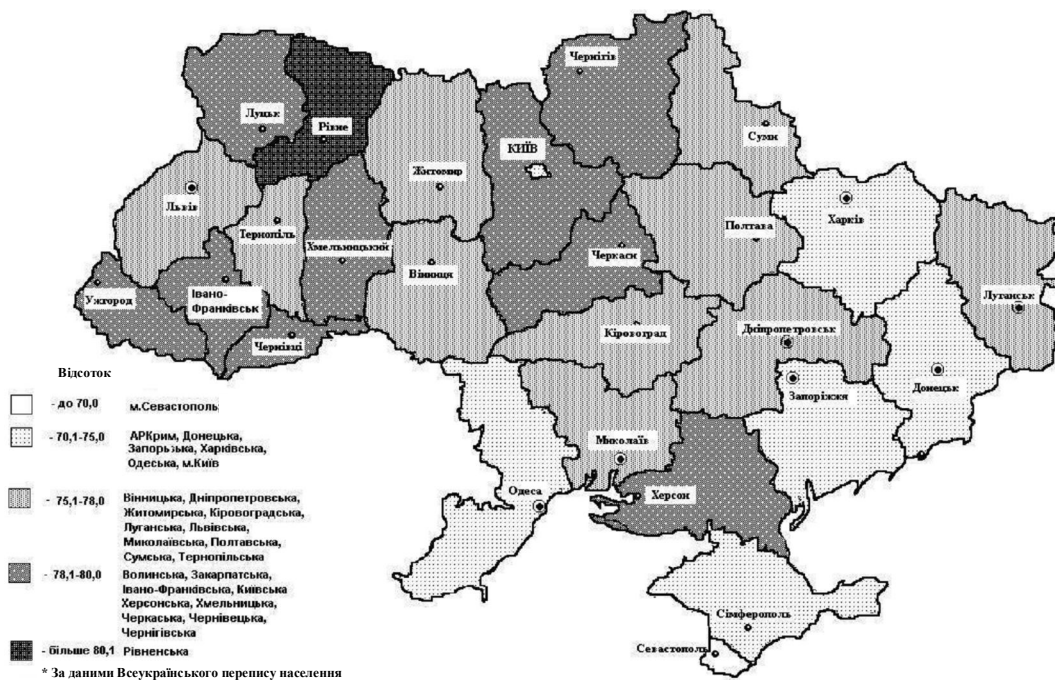

Рис. 3. Регіональна диференціація зайнятої молоді та осіб у найбільш працездатному віці (30-49 років)

Рис. 4. Регіональна диференціація зайнятого населення за рівнем вищої освіти (осіб з усіма видами вищої освіти на 1000 зайнятих)

переміщення "центра тяжіння" супроводження професійно-кваліфікаційної діяльності до соціальних партнерів, до галузевих об'єднань роботодавців, що відповідатиме європейській практиці:

орієнтація роботодавців на застосування високотехнологічного обладнання, запровадження ефективного управління персоналом, хоча б з оглядом на близьку (після вступу України до СОТ) потребу виходу на високу конкурентоспроможність продукції (товарів, послуг).